

Vilis Kolms

Profesora Feldmaņa ierosmes liturģijas atjaunošanā Latvijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā

1. Negaidītā astoņdesmito gadu atmoda.

Pagājušā gadsimta astoņdesmito gadu sākums Latvijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā iezīmējās ar negaidītu dzīvību. Daudzi, to starpā pat represīvās padomju iestādes, vairs nerēķinājās, ka latviešu luterāņi varētu «atmosties». Ir dzirdēts, ka Reliģijas lietu pilnvarotais reiz vaļsirdīgā sarunā ar kādu luterāņu mācītāju sacījis, ka citas konfesijas padomju varu uztrauc vairāk, nekā luterāņi: Romas katoļi šķiet bīstami tāpēc, ka tiem centrs ir kapitālistiskajās ārzemēs, pie baptistiem un adventistiem diemžēl var sastapt samērā daudz jaunatnes, bet par luterāņiem nav ko daudz uztraukties. Uzmanīgi bija jāvēro tikai atsevišķas luterāņu vietas, kā Rīgas Jēzus draudze vai Liepājas Krusta draudze, kur mēdza pulcēties vairāk jaunieši.

Tomēr tieši pie luterāņiem astoņdesmito gadu sākumā notika atmoda, uz kādu daudzi vairs necerēja, un šī atmoda lielā mērā bija saistīta ar vietu, no kurienes lielākais vairums neko negaidīja. Tā bija Gustava Ādolda draudze Rīgā, Mežaparkā, kurā kalpoja mācītājs jau labi gadus – profesors Roberts Feldmanis. Dievs caur viņu darīja brīnumus, kas nāca kā pārsteigums ne vien padomju varai, bet arī tās apspiestajai Baznīcai. Profesora Feldmaņa ieguldījums garīgās dzīves kopšanā un jaunu garīdznieku aicināšanā Baznīcas uzplaukšanai visnepateicīgākajos apstākļos ir neatkārtojams un nepārspējams. Vesela mācītāju paaudze, kuri uzsāka teoloģijas studijas astoņdesmitajos gados, ir vairāk vai mazāk saistīta ar aicinājumu, kas nācis no profesora Feldmaņa. Blakus Mežaparka draudzei ievērojamu ieguldījumu jaunu mācītāju aicināšanā deva vēl vienīgi Rīgas Jēzus draudze, toreiz mācītāja Haralda Kalniņa vadībā.

2. Dievkalpojums kā Baznīcas dzīvības avots.

No kurienes tad nāca Baznīcas pēkšņā atdzīvošanās? Saprotams, ka tā nav un nevar būt tikai cilvēcīga darba rezultāts. Tikai Dievs pats caur savu Svēto dzīvu darītāju Garu spēj nest jaunu dzīvību vietās, kur tā šķiet jau gluži izsīkusī. Tomēr šim nolūkam Viņš izmanto cilvēkus, savus aicinātos un izredzētos kalpus, gan lajus, gan garīdzniekus. Tieši ordinētajiem kalpiem – garīdzniekiem – ir dotas īpašas iespējas kopt tos «kanālus», pa kuriem Baznīcā var ieplūst dzīvība, no kuriem kā pirmais un

svarīgākais ir jāmin dievkalpojums. Baznīca dzīvo no savas Galvas, kas ir Kristus. Viņš ir apsoliņis savu klātbūtni savai Baznīcai Vārdā un sakramentā, un šo Viņa klātbūtni pateicībā un bijībā Baznīca svin dievkalpojumā. No Viņa klātbūtnes Baznīca atdzimst un atjaunojas. Gan apustuļi, gan senie Baznīcas tēvi un mācītāji, gan arī evaņģēliskās ticības tēvs Lutērs saprata, ka dievkalpojums ir viens no visbūtiskākajiem Baznīcas dzīvības avotiem, jo te tiek sludināts Dieva Vārds un svinēts Jaunās Derības sakraments. To, būdams patiess Dieva un Baznīcas kalps, saprata un ar ārkārtīgu dedzību kopa arī profesors Feldmanis.

3. Svētais Sakraments – Baznīcas atdzimšanas un atjaunošanās.

Ja dievvārdu sludināšana, neskatoties uz Baznīcas nomāktību, tika vairāk vai mazāk kopta arī kompartijas diktatūras apstākļos, tad ar dievgalda svinēšanu bija citādi. Daudzas draudzes dievgaldu ieraudzīja tikai kā retu papildinājumu savam dievkalpošanas ciklam Baznīcas liturģiskajā gadā. Tika uzskatīts, ka to nevajag darīt bieži, jo ar dievgaldu saistījās drīzāk drūmas, nevis prieka pilnas pateicības domas. To apstiprina līdz astoņdesmitajiem gadiem bieži sastopamā prakse iet pie dievgalda divreiz gadā – Mirušo piemiņas dienā un Lielajā Piekdienā. Protams, ne visur bija tik noliedzoša attieksme pret dievgalda svinēšanas nepieciešamību. Latvijā bija arī draudzes, kurās dievgaldu svinēja vismaz vienu vai pat divas reizes mēnesī. Tomēr tieši profesoram Feldmanim astoņdesmito gadu sākumā izdevās kā vienam no pirmajiem uzsākt regulāru dievgalda svinēšanu ik svētdienas. Lielais dievgaldnieku skaits drīz vien arī darbdienas vakara svētdienā lika pārvērst par pilnu dievkalpojumu ar dievgaldu. Šāda vēl nebijusi attīstība nevarēja palikt bez iespaida uz Gustava Ādolfa draudzes liturģisko dzīvi, un caur profesora «dēliem», viņa darba turpinātājiem – uz visu Latvijas baznīcu. Ar dievgalda regulāras svinēšanas atsākšanu sākās tāda liturģiska atmoda Latvijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā, kāda šeit nebija bijusi kopš 19.gadsimta sākuma, kad, pārvarot racionālisma ietekmi, tika ieviesta jaunā dievkalpojuma kārtība, kuru tagad dēvē par Vecās Agendas dievkalpojumu.

4. Attieksme pret sava laika Baznīcas liturģisko kārtību.

Baznīcas dievkalpošanas pamatu tādā veidā, kā to deva spēkā esošā kārtība, profesors cienīja un respektēja. Profesors asi kritizēja amata brāļus, kas bija sasvītrojuši un papildinājuši tolaik spēkā esošo agendāro dievkalpojuma kārtību. Papildinājumus, kas satura vai formas ziņā nebija savienojami ar dievkalpojuma kārtību, piemēram, dzejas, arī dievkalpojuma norisei neatbilstošas kora dziesmas, profesors dēvēja par

dievkalpojuma pārtraukumiem. Neapšaubāmi viņš vēlējās kopt Baznīcas liturģiskā mantojuma bagātību, taču tas notika vispirmām kārtām cenšoties izsmelt Agendā jau piedāvātās liturģiskās iespējas. Viens otrs no profesora ievestajiem «jauninājumiem» bija tikai Agendā paredzēto tekstu lietošana, kuras citi nebija varējuši vai gribējuši pamanīt. Profesora attieksmi pret Baznīcas dievkalpojumu labi ilustrē viņa kalpošana altārī daudzus gadus vēlāk, kad viņš gandrīz vairs nespēja redzēt. Atrodoties altārī, viņš, lai arī jau sen zināja visu dievkalpojumu no galvas, turēja rokās atvērtu Agendu. Tādā veidā kļuva redzams, ka šeit tiek noturēts Baznīcas dievkalpojums, nevis citēti kādi teksti, kas mācītājam ir palikuši vai ienākuši prātā.

5. Liturģiskās ierosmes

Tomēr profesora attieksme pret vecajā Agendā aprakstīto dievkalpojuma kārtību nebija gluži viennozīmīga. Savā dievkalpošanā, neskatoties uz uzticību Baznīcas apstiprinātajai kārtībai, profesors blakus Agendas tekstiem sāka lietot arī dievkalpojuma tekstus, kādi tā laika spēkā esošajā liturģiskajā kārtībā nebija sastopami.

a. Psalmi

Viens no pašiem ievērojamākajiem Profesora Feldmaņa ierosinātās liturģiskās atjaunotnes elementiem ir psalmu dziedāšanas atjaunošana. Vēl 19.gs. beigās un 20.gs. sākumā psalmu dziedāšana latviešu luterāņu starpā acīmredzot vēl nebija pavisam aizmirsta – par to liecina korāļgrāmatas, kuras satur psalmtoņu harmonizējumus. Ir zināms, ka Rīgas Misiones evaņģēliski luteriskajā draudzē koris vēl sešdesmitajos gados draudzes diriģenta Vilhelma Kolma vadībā dziedāja psalmus atsevišķos svinīgos dievkalpojumos pēc īpašiem psalmtoņiem, par paraugu ņemot 19.gs. beigās izdotu Katoļu-apustuļu draudzes liturģijas grāmatu (šajā draudzē bija saglabājušās vairākas liturģijas daļas, kas citur bija aizmirstas, piemēram, «Un miers ir virs zemes» turpinājumā dziedājumam «Gods Dievam augstībā» un «Ozianna! Lai slavēts ir, kas nāk» kā turpinājums «Svēts ir» dziedājumam). Tomēr 20.gs. beigās latviešu luterāņu draudzēs psalmu dziedāšana tika jau turēta aizdomās kā kāda vienīgi Romas katoļiem raksturīga parādība. Fakts, ka Lutera jau no pašiem sākumiem sevišķu nozīmi ir piešķīris psalmu dziedāšanai, un ka viņa veidotajās dievkalpojuma kārtībās tiem bija nozīmīga vieta, daudziem nešķīta vērā ņemams arguments par labu psalmu dziedāšanai. No kurienes profesoram radās doma par psalmu dziedāšanas vajadzību? Neapšaubāmi, ka tā nebija kāda ātra ideja, kas radās izlasot kādu grāmatu

vai ieraugot šādu praksi citur. Viss, kas liturģijas ziņā tika attīstīts, balstījās uz zināšanām un izcilu izjūtu attiecībā uz to, kas dievkalpojumam nepieciešams un piederīgs. Tomēr šeit jāmin arī konkrēti avoti, kas attiecināmi ne vien uz psalmiem, bet arī uz citām dievkalpojuma daļām. Līdzīgi kā vairākos citos ar liturģijas atjaunošanu saistītos gadījumos, uz profesoru Feldmani lielu iespaidu bija atstājusi Zviedru Baznīcas psalmu dziedāšanas prakse. Profesors īpaši cienīja Zviedru baznīcu gan tādēļ, ka bija iepazinis tās ar lielu rūpību kopto liturģisko tradīciju, gan arī tādēļ, ka Latvijas Baznīcu ar zviedriem saistīja pirmā latviešu bīskapa Kārļa Irbes un vairāku turpmāko bīskapu konsekrācija. Tas nozīmēja, ka caur šo tradīciju nāca apustuliskā sukcesija, un līdz ar to arī bija pieļaujams, ka no šīs zemes nāk līdz ar tās liturģiskā pieredze. Blakus zviedru tradīcijai profesors augstu vērtēja arī vācu pieredzi, īpaši ievērojamo 19.gs. franku (Ziemeļbavārija) teologu, diakonijas pamatlicēju un liturģijas atjaunotāju *Johann Konrad Wilhelm Löhe (1808-1872)*. Draudzes psalmu dziedāšana Gustava Ādolfa draudzē Mežaparkā sākās nevis ar pašiem psalmiem, bet gan ar *Magnificat* (Lk 1:46-55) vakara dievkalpojumā. Tā notika ērģeļu pavadījumā pēc melodijas, kas atbilst astotajam psalmtonim. Paraugs tika ņemts no zviedru 20.gadsimta trīsdesmitajos gados izdotas *Vesperāles* (grāmata vakara stundas dievkalpojumam). Psalmi mašīnrakstā caur koppelīru tika nodrukāti uz lapiņām un izdalīti draudzē. Vēlāk *Magnificat* pievienojās arī vairāki psalmu dziedājumi: vispirms 103.psalms pēc zviedru misālē atrodamās melodijas, kas līdzinājās piektajam psalmtonim, vēlāk arī 51. un 111.psalms. Abi pēdējie tika dziedāti pēc gregoriska parauga pirmajā un sestajā psalmtonī atbilstoši vācu luterāņu Michaēla brālības Lūgšanu grāmatiņā atrodamajiem paraugiem. Atšķirībā no vācu oriģināliem, kur psalmi paredzēti dziedāšanai divām draudzes grupām pārmijus pa vienam pantam, Mežaparkā psalmi tika dziedāti līdzīgi kā dievkalpojumā *versiculus* «Pateiciet tam Kungam, jo Viņš ir mīlīgs!» – pirmo panta rindiņu nodzied mācītājs, bet otro – draudze, turklāt arvien tiek dziedāts ērģeļu pavadībā. Psalmu dziedāšanas sākumiem tas katrā ziņā bija ļoti piemēroti, jo draudzei daudz vieglāk bija uztvert psalmus kā dialoga dziedājumu starp mācītāju un draudzi. Arī liturģiski funkcionāli šāda veida dziedāšana ieguva nedaudz citu raksturu, nekā tas psalmiem dievkalpojumā parasts – psalmi paši par sevi kļuva par liturģisku darbību, līdzīgi kā, piemēram, stundu dievkalpojumu mijlūgšanā (*preces*). Pēc tradīcijas psalmu dziedājums pavada kādu liturģisku darbību: introitā mācītāja pieiešanu pie altāra, graduālī Svēto Rakstu lasījumu, allelujā Evaņģēlija lasījumu, offertoriā dāvanu savākšanu un pienešanu, un komūnijā – dievgalda saņemšanu. Profesora vadītajā

pilnajā dievkalpojumā psalms arvien tika dziedāts kā pateicības lūgšana pēc pabeigtas komūnijas.

b. Gloria

Dziedājums «Gods Dievam augstībā» Agendā bija paredzēts divos veidos – parastiem dievkalpojumiem un augstajiem svētkiem. Parastajiem dievkalpojumiem paredzētais veids bija tas, kurš tika vienmēr un visur lietots, proti, mācītājs dziedājumu uzsāk ar vārdiem «Gods Dievam augstībā», bet draudze turpina ar korāļa «Gods lai ir Dievam augstībā pirmo pantu. Otrs veids, kas paredzēja lietot pilnu Gods Dievam augstībā tekstu, bet kurš Agendā rezervēts augsto svētku dievkalpojumiem, bija palicis Baznīcā neievērots. Šajā variantā mācītāja uzsākto «Gods Dievam augstībā» draudze turpina ar «Un miers ir virs zemes», kuram seko lielais slavas dziedājums «Mēs Tevi teicam» (Laudamus te). Šo otro veidu profesors mēdza izmantot, lai uzsvērtu šīs liturģijasdaļas sākotnēji slavinošo un pielūdzošo raksturu, kurš korāļpantā vairs nebija pietiekoši izteikts. Šim dziedājumam tolaik vēl nebija nošu, tāpēc profesors tā tekstu svinīgi sacīja.

c. Svēto Rakstu lasījumi

Profesora Feldmaņa vadītās draudzes bija vienas no pirmajām, kuras uzsāka divu Svēto Rakstu vietu lasīšanu (bez Evaņģēlija). Mežaparka draudze bija arī viena no pirmajām vietām mūsu Baznīcā, kur Svētos Rakstus dievkalpojumā deva lasīt lektoriem – neordinētiem draudzes locekļiem.

d. Graduāls

Tā kā dievkalpojumā bija vairāki lasījumi, tad radās nepieciešamība pēc vēl viena starpdziedājuma, - graduāla. Šeit par paraugu tika ņemta Reformācijas laika pieredze sākotnējo psalmu aizvīdot ar draudzes dziesmu. Šī dziesma sākumā bija īpaša, ne no Dziesmu grāmatas, bet profesora paša atrasta. Ilgu laiku starp lasījumiem tika dziedāts «Nāc Svētais Gars, Tu patiess Dievs», bet vēlāk arī citas dziesmas, tai skaitā arī no Dziesmu grāmatas.

e. Sanctus

Vecajā Agendā no dziedājuma «Svēts ir» bija palikusi tikai pirmā daļa. Otrā daļa ar vārdiem «Lai slavēts ir, kas nāk tā Kunga vārdā», bija izlaista. Šo dziedājumu Mežaparkā atjaunoja.

f. Eucharistijas lūgšana

Agenda paredzēja divas iespējas dievgalda svētīšanai. Vienā gadījumā iestādīšanas vārdi tika sacīti pēc «Svēts ir» un tam sekojošas «Mūsu Tēvs» lūgšanas, otrā gadījumā iestādīšanas vārdi ir iesaistīti lūgšanā. Šo dievkalpojuma daļu profesors noturēja otrajā veidā, kas tuvāks Lutera ieteiktajam veidam «Formula Missae», 1524. Iestādīšanas vārdi te iekļauti prefācijas slavas lūgšanā. Lai arī neviena no abām kārtībām tieši neatbilst Lutera mises formulāram, tomēr pēc savas liturģiskās virzības profesora lietotais variants vairāk atbilst tradicionālajai Svētā Vakarēdiena iesvētīšanas secībai, kas balstīta Evaņģēlijā lasāmajos Iestādīšanas vārdos (pateicās, lauza un deva), nekā otra secība, kas atrodama vecajā Agendas kārtībā.

g. Liturģiskais gads

Profesora Feldmaņa liturģiskās ierosmes attiecās ne vien uz svētdienas dievkalpojuma norisi kopumā, bet arī uz īpašiem dievkalpojumiem. Viņš bija tas, kurš atgādināja, ka Gavēņa laiks sākas ar Pelnu dienu, nevis ar Lielo lūdzamo dienu (nedēļu vēlāk)¹. Viņa vadībā, lai arī ne pēc vēsturiski tradicionālās kārtības, tika uzsākta arī Lieldienu nakts svinēšana.

6. Profesora Feldmaņa liturģiskās kalpošanas iespaids ārpus viņa draudzēm

Gan profesora aicinātie teoloģijas studenti, proti, viņa «dēli», kas vēlāk kļuva mācītāji, gan arī vairāki tolaik jau amatā esošie amata brāļi ievēroja liturģiskās attīstības tendences, kādas nāca no Mežaparka, un drīz arī citās draudzēs sāka attīstīt un kopt luteriskā liturģiskā mantojuma bagātību. Acīmredzot laiks tam bija pienācis, un šī attīstība varēja notikt. Protams, profesors Feldmanis pie savām liturģiskajām atziņām nenāca tikai sirmā vecumā, un ir zināms, ka viņa pirmie mēģinājumi atdzīvināt draudzē psalmu dziedāšanu notika jau 60.gados. Tomēr tikai tad, kad Baznīca tam bija gatava, un Dievs vēlēja tam notikt, šie centieni sāka dot augļus.

7. Dievkalpojums – mācītāja dzīve

Kādā veidā profesors spēja padarīt pievilcīgu saviem draudžu locekļiem un vēl tālāk atjaunoto liturģiski bagāto dievkalpošanu? Ar kādiem paņēmieniem profesors savu dievkalpošanas pārlicību padarīja par visas draudzes pārlicību? Protams, šādu pagriezīnu Baznīcas garīgajā dzīvē nav iespējams rosināt ne ar drosmīgas stratēģijas, nedz arī ar gudras taktikas palīdzību. Tas iespējams tikai tad, ja tā ir paša Dieva griba un ja mācītāja vēlēšanos piepildīt šo Dieva gribu apstiprina paša dzīve un dzīvesveids.

¹ Nezināmu iemeslu dēļ profesors vēlāk šo savu ierosmi noliedza.

Profesors varēja apliecināt tik spēcīgi kā reti kurš cits mācītājs, ka dievkalpojums draudzes priekšā un vidū ir kulminācija, virsotne un sastāvdaļa mācītāja dzīves dievkalpošanai. Profesors Feldmanis bija mācītājs 24 stundas diennaktī. Mācītāja amats profesoram bija dzīvesveids, nevis epizodiska nodarbošanās, un tas, kā draudze piedzīvoja savu mācītāju dievkalpojumā bija pilnīgā saskaņā ar to, kādu tā viņu sastapa ikdienas dzīvē. Profesors bija uzticības persona jauniem un veciem, un viņa zināšanu un dzīves pieredzes veidoto viedokli ņēma vērā vairāk, nekā gudras grāmatas. Viņa mājas durvis – sākumā Vecrīgā, vēlāk Mežaparkā – arvien bija atvērtas dvēselkopšanas sarunām, vai arī vienkārši draudzīgām pārrunām un muzicēšanai. Gan pie viņa mājās, gan draudzē dievkalpošanas un sarunu kopību arvien papildināja galda kopība. Tā vienoja visus vienā prātā tik brīnišķīgi, ka šīs tikšanās droši var dēvēt arī par agapes mielastu.

Otrkārt – profesora dievkalpošanu var tiešām raksturot kā pilnīgu divu kalpošanu apvienojumu – kalpošanu Kristum un Viņa Baznīcas locekļiem. Veikdams savu liturģisko kalpošanu, mācītājs Feldmanis spēja veicināt dzīvu saiti starp draudzi un tās Galvu, kā reti kurš cits. Veids, kā viņš liturģijā ar savu draudzi stāvēja Dieva priekšā un kā Dievs atklājās viņa sludinātajā evaņģēlijā un pārvaldītajos sakramentos, deva sapulcētajiem ticīgajiem dziļu un patiesu Kristus klātbūtnes piedzīvojumu. Profesora darbs liturģijas atjaunošanā bija tik auglīgs tāpēc, ka tas bija pilnībā iekļauts viņa mācītāja darbībā, kuru var raksturot kā tiešām priesterisku. Viņa kalpošana ļāva draudzei dievkalpojumā patiesi un aktuāli piedzīvot sava Kunga un Pestītāja dzīvu klātbūtni gan Vārdā, gan Sakramentā un izsacīt lūgšanās un dziesmās savu pateicību².

Noslēgums

Mūsu Baznīca var būt bez gala pateicīga Dievam par lielo dāvanu, kādu ar un caur profesoru mācītāju Robertu Feldmani tā ir saņēmusi. Viņa darbība bija izšķiroši nozīmīga, Baznīcas atmodināšanā 1980.gados. Lai arī Baznīcas atmodu nevar attiecināt tikai uz liturģiju vien, tomēr gribu apgalvot, ka tieši tās dēļ mūsu Baznīcā varēja notikt tik kvantitatīvs un kvalitatīvs atjaunošanās process. Vēl vairāk – liturģijai ir tikpat nozīmīga loma arī, lai šis process turpinātos. Kāpēc? Tāpēc, ka saskaņā ar mūsu Baznīcas teoloģiju liturģija vispirmām kārtām ir Dieva, nevis cilvēka darbs. Uz Viņu mēs paļaujamies un Viņam, no kā nāk visi labumi, sakām pateicību liturģijā un ikvienā savas dzīves stundā līdz ar visu Baznīcu. Viņam lai gods mūžīgi!

² Lutera Torgavas pils baznīcas iesvētīšanas sprediķī 1544.g.: «Dievkalpojums nav nekas cits kā vien, kad Dievs uzrunā savu draudzi savā Vārdā un tā atbild ar dziesmām un lūgšanām.»

